

Nusikalstamumo sampratos dilema¹

Gintautas Sakalauskas

Teisės institutas,
Vilniaus universitetas

Įvadas

Žodis „nusikalstamumas“ atrodytų, yra gerai prigijęs socialinių tyrimų erdvėje, teisėsaugos institucijų kalboje, o ypač – žiniasklaidoje. Jis egzistuoja kaip didesnių teorinių ar praktinių problemų nekelianti, savaime suprantama sąvoka, lyg ir apibūdinanti tam tikrą socialinį reiškinį. Vis dėlto, gilinantis į šios sąvokos esmę ir jos vartojimo kontekstą, kyla daug neatsakytų klausimų, ima ryškėti susikurtų stereotipų pavidalai, ypač kai atrandamas šios sąvokos daugialypiškumas, įžiūrimi teisinių konstrukcijų gniaužtai, socialinių deviacijų formavimo(si) ypatumai, galiausiai – aptinkamas ribotumas metodinių priemonių, kurių dėka „nusikalstamumas“ iškeliamas į paviršių ir demonstruojamas kriminologijos literatūroje, teisėsaugos institucijų suvestinėse, žiniasklaidoje ir visur kitur.

Nusikalstamumo sampratos „akrobatikoje“ galima rasti įvairiausių stilių, pradedant mėginimais griežtai apibrėžti neginčijamus ir nekintamus nusikalstamumo požymius ir baigiant paties „nusikalstamumo“ egzistavimo neigimu, taigi ir šios sąvokos apibrėžimo beprasmybės propagavimu. Nusikalstamumo sampratos aptarimas yra būtina ir neišvengiama šio reiškinio analizės, kurios aktualumas akivaizdus įsivyravusios ekonominės panikos kontekstu: esą juk niekas neabejoja, kad dėl krizės „nusikalstamumas didės“, preliudija. Taigi kas didės? Nors apie tai dar 2008 metų pabaigoje ir ypač 2009 metų pradžioje suskubo pareikšti atsakingi teisėsaugos institucijų pareigūnai (kyla įtarimas, kad labiau dėl suprantamo rūpesčio gresiančiu finansavimo mažinimu, bet ne dėl gilesnio kriminologinio žinojimo)², o žiniasklaida kasdieniais kriminaliniais pranešimais stengiasi tai nuolat „patvirtinti“³, kriminologijos mokslo perspektyvoje tokia tezė panaši į „neperklaustą žinojimą“, nors

¹ Teisės institute 2008–2009 metais atliekamas Lyginamasis registruoto ir latentinio nusikalstamumo rodiklių Lietuvoje ir kitose Europos valstybėse tyrimas. Šis straipsnis parengtas šio tyrimo įvadinio skyriaus pagrindu.

² G. Jasaitis. Nusikalstamumo ekonomikai ir finansų sistemai registruojama ir išaiškinama daugiau < delfi.lt, 2009 05 29; >; A. Valantinas. Ekonominio pobūdžio nusikalstamumų daugės < lrt.lt, 2009 05 05; >; J. Argustas. Seimo posėdžių salėje – perspėjimai apie augantį nusikalstamumą < alfa.lt, 2009 05 05; >; R. Palaitis. Nusikalstamumas neauga < alfa.lt, 2009 04 24; >; A. Bareišis. Paradoksas: didėjant policininkų algoms, augo ir nusikalstamumas < alfa.lt, 2009 04 24; >; R. Palaitis. Su pareigūnų algomis augo ir nusikalstamumas < lrt.lt, 2009 04 24; >; V. Bartasevičius. Mažės policijos algos – mažės ir saugumas < lrytas.lt, 2009 03 30; >; J. Tvaskienė, R. Palaitis. Taupyti viešojo saugumo sąskaita šiek tiek neatsargu < Lietuvos žinios, 2009 03 25; >; L. Vyšniauskienė. Lietuva gali likti be policijos < 2009 01 14; >; E. Utyra. Nusikalstamumų daugėja – policininkų algos mažėja < delfi.lt, 2009 01 12 >.

³ Kasmet mažėjęs nusikalstamumų skaičius pernai padidėjo 6 proc. < delfi.lt, 2009 06 30; >; Nusikalstamumas šiemet išaugo 5.4 proc. < delfi.lt, 2009 06 12; >; J. Briedytė. Prieš nusikalstalius – kovos menai < Sekundė, 2009 05 30; >; Vilniuje siautėja gatvių plėšikai < delfi.lt, 2009 05 26; >; Daugėja finansinių nusikalstamumų < lrt.lt, 2009 05 12; >; A. Bareišis. Lietuviška kriminalinė kasdienybė: nelegalus alkoholis ir narkotikai < alfa.lt, 2009 05 07; >; Policija: Padvigubėjo nelegalaus alkoholio gamyba, smarkiai padaugėjo su narkotikais susijusių nusikalstamumų < bernardinai.lt, 2009 05 07; >; E. Digrytė. Daugės plėšimų, vagysčių iš butų, netikrų pinigų ir prostitucijos < delfi.lt, 2009 05 05; >; V. Sipavičienė. Policijai priverstinai taupant, nusikalstamumas Panevėžyje auga < Panevėžio balsas, 2009 04 30; >; L. Vyšniauskienė. Sunkmečiu ima vogti ir doricijai < Lietuvos žinios, 2009 04 08; >; A. Čelkonas. Nusikalstamumo renesansas < lrytas.lt, 2009 04 07; >; T. Jarusevičius. Kilo lito klastočių bumas < lrt.lt, 2009 03 27; >; Gatvių plėšikai vis labiau įžūlėja < delfi.lt, 2009 03 24; >; Gyventojai vėl pradėjo atsukinėti elektros prietaisų rodmenis < delfi.lt, 2009 03 24; >; D. Žeimytė. Taupymo akcija: kol valdžia atsitokės, savo saugumu žmonėms gali tekti rūpintis patiems < lrytas.lt, 2009 03 15; >; A. Bareišis. Lietuvoje kuriasi nusikalstamos grupuotės < alfa.lt, 2009 03 13; >; Nuo užpuolikų policija pataria gintis ir kirviais, ir šakėmis < alfa.lt, 2009 03 12; >; Vienkiemių plėšikai darosi vis mažiau išrankūs < delfi.lt, 2009 03 10; >; L. Vyšniauskienė. Liūdnos kriminogeninės prognozės pildosi < Lietuvos žinios, 2009 03 03; >; T. Ignatavičius. Ant slenkščio – ir kriminogeninė krizė < lrytas.lt, 2009 02 09; >; V. Mačėnaitė. Kaimą širpina žiaurūs nusikalstamumai < Valsčių laikraštis, 2009 02 21; >; A. Vengrovskaja. Lietuviai pradeda ginkluotis < alfa.lt, 2009 02 19; >; A. Pilaitienė. Apiplėšimų daugėja – reikia mokyti gintis < lrytas.lt, 2009 02 17; >; L. Saukienė. Krizė nesunki tik vagims ir plėšikautojams < delfi.lt, 2009 02 07; >; M. Skiriutė. Smurtui – atverti vartai < Klaipėda, 2009 02 04; >; Vilniaus policija perspėja, jog padaugėjo plėšimų < delfi.lt, 2009 02 02; >; A. Bareišis. Lietuvoje siautėja vagys < alfa.lt, 2009 01 26; >; A. Gurevičius. Nusikalstalių armiją papildys krizės aukos < 2009 01 07 >.

socialinių aplinkybių įtakos nusikalstamumui pripažinimas jau yra žingsnis gilesnės nusikalstamumo analizės link. Pavyzdžiui, paviršutiniškai remiantis tokia nusikalstamumo didėjimo „teorija“ reikėtų manyti, kad 2001–2007 metais Lietuvoje užregistruotos 3933 gyvulių vagystės (t. y. vidutiniškai 562 per metus) buvo dėl „tigrinės ekonomikos“ riaumojimo, o štai 2008 metais užregistruotos (tik!) 167 ir per 2009 metų 5 mėnesius – (tik!) 60 gyvulių vagysčių – jau dėl gilėjančios ekonominės krizės. Verta paminėti, kad 2001 metais, kai Lietuvos BVP, palyginti su 2000 metais, padidėjo 6,7 proc., Lietuvoje buvo užregistruotos net 1429 gyvulių vagystės (beveik 30 proc. daugiau, nei 2000 metais)⁴. Ir visų kitų metų ekonomikos ir gyvulių vagysčių rodiklių palyginimas neleidžia nustatyti jokio tiesioginio ryšio (nuo 1994 metų iki 2007 metų užregistruotų gyvulių vagysčių Lietuvoje sumažėjo 20 kartų), nors žiniasklaida desperatiškai įrodinėja priešingai – esą dabartinis nusikalstamumas yra tik dėl krizės⁵, o tai neabejotinai turi didesnę ar mažesnę atgarsį politinėse (ar pseudopolitinėse) diskusijose bei teisėsaugos institucijų veikloje.

Šiame straipsnyje aptariama nusikalstamumo sampratos dilema, pristatomi skirtingi ideologiniai požiūriai, daugiausia dėmesio skiriama tarybinės kriminologijos formuotai nusikalstamumo (kaip savarankiško reiškinio) sampratai, kuria iki šiol tiek sąmoningai, tiek nesąmoningai vis dar dažniausiai remiamasi ir šiuolaikinėje lietuvių kriminologijos literatūroje.

1. Nusikalstamumo sampratos ideologija

Pažymėtina, kad laikysena būtinybės ar noro apibrėžti nusikalstamumą akivaizdoje skiriasi ne vien *mikro* (pavienių mokslininkų), bet ir makrolygmeniu (šalių ar regionų, taip pat skirtingų mokslo kryptų). Tarybinių laikų publikacijose kriminologine tematika (ypač kriminologijos vadovėliuose) galima rasti santykinai platesnę nusikalstamumo sampratos ir jį apibūdinančių požymių analizę nei Vakarų literatūroje, ypač pabrėžiant tam tikrus ideologinius aspektus bei siekiant preciziškumo (pastebimas noras kuo tiksliau apibrėžti, kas gi yra tas „nusikalstamumas“). Vakarų tradicija nusikalstamumo apibrėžimams dėmesio skiria mažiau, paprastai apsiribodama tam tikra korektiška ir lakoniška formuluoote, kurios problemiškas atskleidžiamas pristatant įvairius požiūrius ir teorijas.

Taip pat pastebėtini sociologijos, psichologijos, socialinio darbo, medicinos, ekonomikos, istorijos, politologijos, teisės ar kitų, nusikalstamumo elgesiu besidominčių mokslų formuluojami nusikalstamumo apibrėžimai, kuriuos lemia reikšmingi kertiniai jų požiūrio į vykstančius reiškinius skirtumai. Nors žinios apie nusikalstamumą sisteminamos kriminologijos moksle, skirtingi kitų mokslų kontekstai gali išryškinti skirtingus šio reiškinio aspektus. Pavyzdžiui, teisė – pabrėžti baustinumą, sociologija – nukrypimą nuo normos, socialinis darbas – pagalbos poreikį, ekonomika – ekonominę (ne)naudą, politologija – politinį atspalvį, medicina – biologinius procesus ir panašiai. Už to slypi ne tik skirtingi požiūriai, bet ir skirtingos intencijos.

„...*Nusikalstamumas*“ – *tai apibendrinta sąvoka. Ji, kaip ir kiekviena kita apibendrinanti sąvoka, atspindi vienas kitą objektų (šiuo atveju – nusikaltimų) vientisos visumos požymius*“, – pirmajame kriminologijos vadovėlyje lietuvių kalba, išleistame 1994 metais, rašė jo atsakingasis redaktorius, vienas iš žymiausių visų laikų Lietuvos kriminologų profesorius *Jurijus Bluvšteinas* (1929–1995) (Bluvšteinas, 1994: 37). „Nusikalstamumas“ tėra mokslinis produktas, kurį, kaip tam tikrą problemą, mėginama spręsti teisėsaugos pagalba – tokia pagrindinė mintis vyrauja 1999 metais išleistame žymaus vokiečių kritinio kriminologo *Peter-Alexis-Albrecht* (g. 1946) kriminologijos vadovėlyje (P. A. Albrecht, 1999: 14). Šios dvi sampratos atstovauja dviem skirtingoms kriminologinėms paradigmoms, kurių esmė geriausiai išryškėja įvairių ir skirtingų išvestinių apibrėžimų puokštėje. Šių

⁴ Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos statistinė ataskaita. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje (Forma_1G-A).

⁵ Maisto žmonės prasimano vogdami gyvulius < delfi.lt, 2009 06 23 >; Krizė Lietuvos kaime: vienas nerado kiaulės, kitas – telyčios < delfi.lt, 2009 07 02 >.

apibrėžimų pristatymo tikslas šiame straipsnyje nėra vadovėlinis siekis parodyti skirtingų sampratų privalumus ar trūkumus, galiausiai atrinkti tobuliausią apibrėžimą ir nominuoti jį „laimėtoju“. Juo tik norima parodyti, kaip skirtingai galima suvokti ir apibrėžti „nusikalstamumą“ ir kokia sudėtinga turinio ir formos požiūriu gali būti jo analizė, kurios ribas būtent ir nustato nusikalstamumo samprata, o pati analizė tą sampratą ir formuoja.

Pažymėtina, kad socialinei minčiai Lietuvoje vis dar daro didesnę ar mažesnę, stipresnę ar silpnesnę, tiesioginę ar netiesioginę įtaką tarybinių laikų ideologija, todėl svarbus klausimas, kaip nusikalstamumas buvo traktuojamas anuomet, ar pasikeitė jo samprata šiais laikais ir kaip ji atrodo lyginamuoju aspektu? „*Nusikalstamumas – tai eksploatacinėse socialinėse-ekonominėse formacijose atsiradęs, visuomenės klasiškumo sąlygotas, istoriškai praeinantis, besikeičiantis, turintis antagonistinį pobūdį socialinis teisinis reiškinys, jungiantis savyje nusikaltimų, padaromų per tam tikrą laikotarpį konkrečioje visuomenėje, visumą ir apibūdinamas kiekybiniais (dinamika, būklė) ir kokybiniais (struktūra, pobūdis) rodikliais*“ – tokiu postulatu pradedamas 1985 metais išleisto Tarybinės kriminologijos kurso vadovėlio skyrius apie nusikalstamumo sampratą (*čia ir toliau versta autoriaus*), su priedašu, kad „*tokį bendriausią nusikalstamumo apibrėžimą sukūrė tarybiniai kriminologai <...>, nors nusikalstamumo sampratų esti ir kitokių*“ (Курс советской криминологии, 1985: 138). Pažymėtina, kad pirmasis kriminologijos vadovėlis buvusioje Tarybų Sąjungoje buvo išleistas dar 1966 metais⁶. Jame nusikalstamumas – tai „*socialiai ir istoriškai sąlygotas reiškinys. Jis kyla tam tikroje visuomenės vystymosi stadijoje, atsiradus privačiai nuosavybei, visuomenei susiskirsčius į klases ir susiformavus valstybinei valdžiai*“ (Советская криминология, 1966: 53). Taigi per dvidešimt metų nusikalstamumo sampratos Tarybų Sąjungoje esmė liko nepakitusi⁷. „*Nusikalstamumas – tai visuomenėje, socialiniuose santykiuose ir santykiuose tarp žmonių kylančių konfliktų padarinyš*“ (Курс советской криминологии, 1985: 144). Svarbiausias konfliktas – tai konfliktas tarp klasių, tarp išnaudotojų (turinčių kapitalą) ir išnaudojamųjų (nuolatinkiai dirbančių pirmiesiems). Esą būtent dėl to kapitalistinėje santvarkoje nusikalstamumas yra daug didesnis ir turi savų ryškių ypatumų (politiniai nužudymai, terorizmas, ekonominiai nusikaltimai, nusikalstamos grupės, organizuotas nusikalstamumas, skurdo nusikalstamumas, nuolatinis nusikalstamumo didėjimas ir t. t.), o socializme tai tėra dar nepavykęs išgyvendinti senųjų santykių atgarsis, visiškai išnyksiantis sukūrus komunizmą. Kitaip tariant, nusikalstamumas suvokiamas kaip socialistinei santvarkai svetimas reiškinys, kurio buvimas kol kas neišvengiamas, o išnykimas tolesnio socialinio vystymosi procese – garantuotas. Šaknys jau nukirstos, bet medis dar žaliuoja. „*Nusikalstamumas nebuvo pagimdytas socializmo, jis „atėjo“ iš ankstesnių eksploatacinių socialinių ekonominių formacijų*“ (Курс советской криминологии, 1985: 148). Tokia nusikalstamumo esmės formuluotė lėmė ir poveikio jam formas bei turinį, tačiau jų analizė nėra šio straipsnio tikslas: „*Šis nusikalstamumo ypatumas lemia ir specifines kovas su juo formas, būtent, sukūrimą specialių organų, išaiškinančių, atskleidžiančių ir tiriančių nusikaltimus, vykdančių teisingumą, prižiūrinčių teisėtumą šios kovos proceso metu, galiausiai, užsiimančių nusikaltimus darančių asmenų pataisymu ir perauklėjimu*“ (Курс советской криминологии, 1985: 148)⁸.

Tarybiniais laikais į kriminologinės minties rinką buvo įšileisti ir kai kurie užsienio šalių autoriai bei jų knygos, turbūt (įsivaizduojamai) nekėlusios rimtos grėsmės vyraujančiai ideologijai,

⁶ 1965 metais buvo išleistas Įvadas į tarybinę kriminologiją (А. А. Герцензон, 1965). Jame nusikalstamumo samprata tiesiogiai neanalizuojama, daugiausiai dėmesio skiriama jo prevencijai ir analizės metodams.

⁷ Panašiai nusikalstamumas apibrėžiamas ir kitoje anų laikų kriminologijos literatūroje: „*Nusikalstamumas – tai istoriškai praeinantis ir besikeičiantis socialinis-teisinis klasinės visuomenės reiškinys, kurį sudaro visų valstybėje (regione) per tam tikrą laikotarpį padarytų nusikaltimų visuma*“ (Криминология, 1979: 49); „*Nusikalstamumas – tai istoriškai praeinantis, besikeičiantis socialinis ir baudžiamasis teisinis klasinės visuomenės reiškinys, kurį sudaro visų šalyje ar regione per tam tikrą laikotarpį padarytų nusikaltimų visuma (sistema)*“ (Криминология, 1988: 63).

⁸ Šis požiūris į tai, kas turi būti daroma su „nusikalstamumu“ ir nusikalstamai besielgiančiu asmeniu Lietuvoje, gajus iki šiol, nors ilgesnė demokratijos tradiciją turinčiose šalyse jis jau seniai transformavosi į resocializacijos ir atkuriamojo teisingumo idėjas, užduotas ir įstatyminiu lygmeniu.

išverstos į rusų kalbą. Žinoma, nusikalstamumo samprata jose iš dalies skyrėsi nuo jau pristatytų dogminių formuluočių, tačiau esminės įtakos vyravusiam (bent jau oficialiam) požiūriui neturėjo. 1980 metais buvo išverstas amerikiečių kriminologo profesoriaus *Vernon Fox* 1976 metais išleistas „Įvadas į kriminologiją“ („*Introduction to Criminology*“) (В. Фох, 1976)⁹. Jame teigiama, kad „nusikalstamumas yra šalutinis civilizacijos veiksnys. Tam, kad būtų paaiškintas nusikalstamumas, būtina susidaryti bendrą įspūdį tiek apie žmogaus elgesį, tiek ir apie jėgas, kurios palaiko tvarką visuomenėje. Nusikalstamu elgesys virsta todėl, kad atskiri elgsenos aktai pavadinami deviantiniais ir oficialiai pripažįstami nusikalstamais“ (В. Фох, 1976: 19). Tačiau tiek šie autoriaus teiginiai, tiek jo išsakyta bendra pozicija, kad „nusikalstamumas yra normali visuomenės funkcija“, niveliuojama vertimo redaktorių parašytame dvylikos puslapių įvade, dar kartą primenant, kad nusikalstamumas vis dėlto yra kapitalizmo esmė (В. Фох, 1976: 5).

Kitų socialistinių šalių verstiniuose kriminologijos vadovėliuose nusikalstamumas dažniausiai apibrėžiamas be papildomų tirštų ideologinių epitetų: „Nusikalstamumas yra sudėtinė sąvoka, kuri reiškia konkrečiu laiku ir konkrečioje vietoje padarytų nusikalstamų veikų visumą“ – teigia vengrų kriminologas *Vermes Miklós*, 1971 metais išleistame ir 1978 metais į rusų kalbą išverstame leidinyje (В. Миклош, 1978: 69), kartu pripažindamas, kad nusikalstamumo forma ir turinys visada priklausė nuo vyraujančių visuomeninių santykių ir „kaip masinis socialinis reiškinys nusikalstamumas atsirado tik tuomet, kai gamybos įrankių raida pagimdė naujus gamybinius santykius, kuriuose individo ir gamybos įrankių santykis pasikeitė, kai iširo pirmą kartą bendruomeninė struktūra ir turtiniai skirtumai, atsiradę tarp visuomenės narių, lėmė reikšmingesnių priešinių interesų atsiradimą“ (В. Миклош, 1978: 69–70).

Čekų kriminologo *Jirĕho Nezkusila* vadovaujamo autorių kolektyvo 1978 metais parengtame ir 1982 metais rusų kalba išleistame kriminologijos vadovėlyje teigiama, kad nusikalstamumą reikėtų suprasti kaip „kompleksą socialiai sąlygotų veikų, turinčių santykinai masinį pobūdį, pasižyminčių padidintu pavojingumu visuomenei laipsniu ir galiojančių įstatymų vertinamų kaip nusikaltimai ar nusižengimai“ (J. Nezkusila, 1982: 16). Ir nors toliau teigiama, kad „socialistinėje kriminologijoje nusikalstamumo samprata aiškinama iš socialistinės moralės ir socialistinės teisės sąmonės pozicijų“, galima pastebėti, jog dėstomos mintys atsargiai nutolsta nuo dogminių Tarybų Sąjungoje leistų kriminologijos vadovėlių tezių ir išreiškia santykinai savarankišką čekų kriminologijos tradiciją, atmetus tam tikrus būtinus socialistiniais laikais leistų knygų atributus, panašėjančią į Vakarų kriminologijos mintį.

Bulgarų autorių grupės 1983 metais išleistoje ir 1987 metais į rusų kalbą išverstoje knygoje nusikalstamumas apibrėžiamas kaip „visuma visų nusikaltimų, padarytų tam tikru laikotarpiu tam tikroje teritorijoje – valstybėje, apskrityje, rajone“ (Основы криминологии в Народной Республике Болгарии, 1987: 74). Tai nėra aritmetinė nusikaltimų suma. Nusikaltimai, tai esą tik pirminiai nusikalstamumo elementai, kurie pastarajame sujungiami ir praranda savo savarankiškumą. Nusikalstamumas pasižymi savita charakteristika, kurios neapibūdina atskirų nusikaltimų charakteristika. Nusikalstamumas yra socialinis reiškinys, o nusikaltimas – individualus aktas. Nusikalstamumo apimtis formuojasi iš per tam tikrą laikotarpį padarytų nusikaltimų, susidaro nenutrūkstamas nusikalstamumo ir nusikaltimų ryšys (Основы криминологии в Народной Республике Болгарии, 1987: 75)¹⁰.

2. Nusikalstamumas kaip reiškinys ir konstruktas

„Nusikalstamumas – masiškai paplitęs, istoriškai kintantis socialinis reiškinys, turintis antagonistinį, teisinį, kriminalinį pobūdį ir susidarantis iš nusikaltimų, matomų tam tikrose valstybėse arba jų dalyse,

⁹ Išverstas sutrumpintas knygos variantas.

¹⁰ Išsamią šiuolaikinę tarybinių laikų kriminologijos ir nusikalstamumo sampratos analizę rusų kalba žr. В. В. Лунев, 2005.

padarytų per tam tikrą laikotarpį, visumos“ (V. Pavilionis etc., 2003: 134). Toks apibrėžimas, per daug nenutolstantis nuo ankstesnių apibrėžimų ir iš esmės išlaikantis buvusių nusikalstamumo traktuotę, pateikiamas 1996, 1998 ir 2003 metų leidimų Lietuvos baudžiamosios teisės vadovėliuose¹¹. Apibendrintai galima pažymėti, kad tokia tiesiogiai pateikta ar iš konteksto numanoma nusikalstamumo samprata vyrauja ir daugelyje kitų pastaraisiais dešimtmečiais paskelbtų lietuvių mokslininkų publikacijų. Pavyzdžiui, teigiant, jog „valstybė kol kas negali rimtai pasipriešinti nusikalstamumui“ (S. Kuklianskis, E. Kurapka, 1995:143), kad jis yra „viena globaliausių socialinės patologijos, dorovinio nuosmukio, ekonominės tarybos išraiškų“ (Lietuvos tauta: būklė ir raidos perspektyvos, 2007:302) ir kad egzistuoja „netikėti nusikalstamumo „šuočiai“, kuriems nėra laiko pasinuošti, kurie „smūgiuoja“ visuomenei iš karto visa jėga“ (S. Gečėnienė, 2006: 54). Dažniausiai apsiribojama nusikalstamumo situacijos vertinimu, nesigilinant į nusikalstamumo sampratos vingrybes (A. Dapšys, 1994: 57–61; S. Kuklianskis, 1995; A. Dapšys, 1998: 166–185; A. Dapšys, A. Čepas, 1998: 125–133; G. Sakalauskas, 1999: 139–153; P. Ragauskas, 2000: 87–92; G. Babachinaitė, V. Paulikas, 2002: 107–118; A. Kiškis, 2002: 66–71; A. Kiškis, 2006: 32–39; G. Babachinaitė, 2008: 16–21; Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 metų, 2008). Tokioje sampratoje, pamėginus ją pavaizduoti dailės paveiksle, nusikalstamumas vaizduojamas kaip stichinė nelaimė, nuolat besisukiojanti šalia, kaip nematomas baubas, nuolat į savo glėbį surenkantis „nusikalstėlius“. Nusikalstamumas „auga“, didėja, „šokinėja“, kartais (bet labai retai) mažėja, sunkėja (bet niekada nelengvėja), jaunėja (bet niekada nesenėja), peržengia ribas ir valstybių sienas, plinta, yra „eksportuojamas“ ir „importuojamas“, kelia nerimą, „įgyja bauginančias formas“, „banguoja“ ar „užgriūna didžiule banga“, reikalauja „pažabojimo“¹² ir pan. Tokios traktuotės privalumas yra tas, kad ji leidžia suvokti ir įvertinti nusikalstamumą kaip tam tikrą socialinį reiškinį, turintį savo dėsningumus, „veikimo“ sąlygas ir padarinius. Tačiau toks beatodairiškas nusikalstamumo reiškinio, kaip savarankiško proceso, pristatymas turi ir daug trūkumų bei teorinių ir praktinių pavojų. **Pirma**, visiškai ignoruojama tai, jog nusikalstamumo atsiradimą pirmiausia lemia teisė (konkrečiau – baudžiamasis kodeksas), kuri įvairiais laikais įvairiose šalyse nusikalstamais laikė ir tebelaikė iš dalies skirtingus dalykus¹³. Pažymėtina ir tai, jog dažnai žmonių žinios ir lūkesčiai dėl to, kas yra nusikalstama, o kas – ne, nesutampa su įstatymų nuostatomis. **Antra**, (tik) preziumuojama padarytų skirtingų nusikalstamų veikų sąsaja tampa neginčijama idėjine prielaida, į vieną krūvą sumetant viską, kas „per tam tikrą laiką tam tikroje teritorijoje“ buvo suvokta kaip nusikalstamas veikimas ar neveikimas. Bet ar tikrai yra neginčijamas ryšys, pavyzdžiui, tarp įniršio metu nužudyto girto agresyvaus vyro, nuo narkotikų priklausomo asmens iš automobilio salono pasisavintos odinės striukės, globos namuose vieno iš darbuotojų vykdyto vaikų seksualinio tvirkavimo, įvykusios autoavarijos, kurios metu buvo sunkiai sužeistas žmogus, paauglių muštynių ir stambaus masto korupcijos atveju? Visa tai ir dar keliasdešimt tūkstančių kitų veikų sudėję pavadiname „nusikalstamumu“? **Trečioji** rimta problema yra ta, kad dažniausiai, analizuojant nusikalstamumą, mintyje turimos tik užregistruotos nusikalstamos veikos (Namų advokatas, 2002: 577; A. Drakšienė, I. Michailovič, 2008: 106), nors

¹¹ Naujausiame profesoriaus Vytauto Piesliako baudžiamosios teisės vadovėlyje analizuojama baudžiamosios politikos problematika ir teoriniai nusikalstamos veikos sampratos aspektai, tačiau nusikalstamumas, kaip socialinis reiškinys, neaprašomas. Įdomu, kad baudžiamoji politika apibrėžiama kaip valstybės vykdomos nusikalstamumo kontrolės formos ir metodai, siekiant tam tikrų apibrėžtų tikslų. Taigi už šio apibrėžimo slypi ta pati siaura nusikalstamumo samprata. Žr. V. Piesliakas, 2006: 37; taip pat V. Piesliakas, 2008.

¹² Čia būtų galima pateikti labai daug šių epitetų pavyzdžių, bet jie nebūtini.

¹³ Pavyzdžių būtų galima pateikti labai daug, lyginant skirtingus istorinius laikotarpius, skirtingas istorines situacijas, skirtingas šalis šiais laikais. Galima tik priminti, jog, pavyzdžiui, 1961 metų LTSR baudžiamasis kodeksas numatė baudžiamąją atsakomybę už „kenkimą“ (67 str.), „antitarybinę agitaciją ir propagandą“ (68 str.), „vyro lytinį santykiavimą su vyru“ (122 str.), „spekuliaciją“ (164 str.), „duonos ir kitų maisto produktų supirkimą gyvuliams šerti“ (165 str.), „neteisėtą karate mokymą“ (236 str.), „valkatavimą ar elgetavimą arba kitokį parazitinį gyvenimą“ (240 str.) ir pan. – visa tai, kas pasikeitus santvarkai traktuojama kitaip ir (arba) nebelaikoma nusikalstama. Plačiau žr. G. Sakalauskas, 2007: 15–17.

pastaraisiais dešimtmečiais beveik neginčijama kriminologine tiesa tapo išvalga, kad registruotas nusikalstamumas su realiai padaromomis veikomis, kurios taptų nusikalstamomis, jei tik būtų užregistruotos, beveik nieko bendra neturi¹⁴. Kitaip tariant, „nusikalstamumu“ įprastai (to paties „neperklausto žinojimo“ ribose) laikoma tik tai, kas buvo užregistruota, nors iš esmės registruotas nusikalstamumas laikytinas tik teisėsaugos veiklos rodikliais, o ne tikroju „nusikalstamumu“. Beje, išvedus šių rodiklių tendenciją Lietuvoje 1998–2008 metais matyti, jog per šį laikotarpį šie rodikliai mažai keitėsi (nors žiniasklaida bando kurti kitokį įspūdį), išskyrus nuteistų asmenų skaičių, kurio mažėjimas sietinas su baudžiamosios politikos derinimu 2003 metų pavasarį (žr. pav.).

Kai remiamasi vien statistiniais nusikalstamumo rodikliais, nusikalstamumo analizė tampa panaši į skaičių „burtininkavimą“, brukamą kaip realybę, pamirštant didžiulę latentinę nusikalstamų veikų dalį, būtinybę analizuoti ilgesnio laikotarpio tendencijas, formalios socialinės kontrolės selektyvumą, jos intensyvumo didėjimą ar mažėjimą, stigmatizacijos procesus, teisėsaugos institucijų veiklos ypatumus, statistikos klaidas, politines manipuliacijas ir daugelį kitų veiksnių, kurie daro tiesioginę įtaką statistiniams nusikalstamumo rodikliams atsirasti. Galiausiai, **ketvirta**, šiuo požiūriu nusikalstamumas suvokiamas kaip tam tikrų asmenų grupės elgesys, keliantis grėsmę likusiai visuomenės daliai. Kitaip tariant, leidžiama suvokti, kad nusikaltėliai tiesiog objektyviai nuolat egzistuoja, tik keičiasi jų veikimo intensyvumas, nuo kurio priklauso nusikalstamumo didėjimas ar mažėjimas (pavyzdžiui, teigiant, kad „*vagys iš parduotuvės išsinešė konjako butelį*“ – juk ne vagys išsinešė, išsinešė žmonės, kurie šiuo veiksmu tapo vagimis). Taigi nusikalstamumas traktuojamas kaip išskirtinė tam tikros kategorijos žmonių problema (socialinė kaltė primetama kažkam kitam), pamirštant, jog nusikaltėliu gali būti bet kas¹⁵, o veiksmų turinio požiūriu netgi ir yra beveik visi (yra davę ar ėmę kyšį, dalyvavę muštinėse, pažeidę viešąją tvarką, kažką svetimo pasisavinę, sukčiavę, grasinę, klastoję dokumentus, įžeidę, šmeižę, savavaldžiaivę ir t. t.)¹⁶ – skiriasi tik šių veiksmų intensyvumas ir viešumas.

¹⁴ Pagal Lietuvoje atliktus latentinio nusikalstamumo tyrimus galima teigti, jog kasmet nuo nusikalstamų veikų nukentčia mažiausiai 10 proc. Lietuvos gyventojų (tai – pastarųjų metų vidurkis, nors Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metais atlikto tyrimo metu net 60 proc. respondentų teigė nukentėję nuo nusikalstamų veikų). Žr. Lietuvos gyventojų apklausos apie policiją: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro tyrimai apie Lietuvos gyventojų faktinę nusikalstamų veikų patirtį. Šie 10 proc. suaugusiųjų Lietuvos gyventojų (nuo 18 metų) sudaro maždaug 270 000 nukentėjusiųjų per metus, t. y. maždaug 3,5 karto daugiau, nei užregistruojama nusikalstamų veikų – įskaitant ir tas, kuriose konkrečių nukentėjusiųjų dažniausiai nebūna.

¹⁵ Pažymėtinas drąsus ir atviras interviu su Vilniaus apygardos vyriausioju prokuroru Ramučiu Jancevičiumi, kuriame jis pasvertai teigia, jog „*kiekvienas gyvas žmogus, taip pat ir aš, esame potencialūs nusikaltėliai. Net idealaus roboto nėra pasaulyje sukurta, o žmogus yra tik žmogus. Tam tikromis aplinkybėmis visi galime pasielgti neadekvačiai*“. (G. Gaičvėnė, 2008).

¹⁶ Tai jokiais būdais nereiškia, jog taip ir reikėtų (ar būtų galima) elgtis visiems. Norima tik pasakyti, jog nepalankiai susiklosčius aplinkybėms įstatymo pažeidimas gali būti „nustatytas“ beveik visiems, ypač jaunystėje, taip pat esant nepalankiai individualiai socialinei padėčiai.

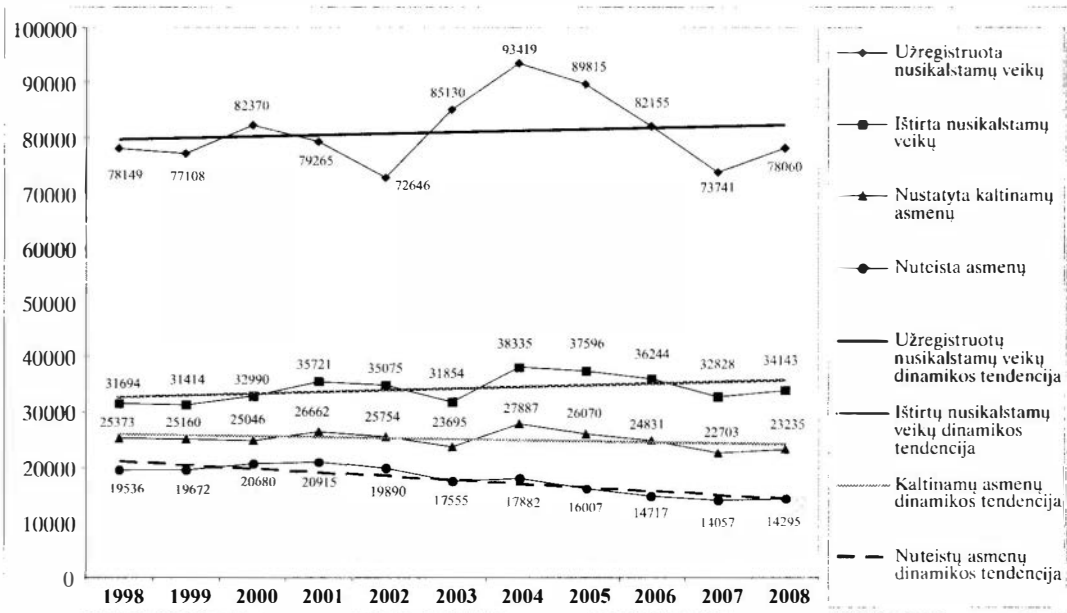
pastaraisiais dešimtmečiais beveik neginčijama kriminologine tiesa tapo įžvalga, kad registruotas nusikalstamumas su realiai padaromomis veikomis, kurios taptų nusikalstamomis, jei tik būtų užregistruotos, beveik nieko bendra neturi¹⁴. Kitaip tariant, „nusikalstamumu“ įprastai (to paties „neperklausto žinojimo“ ribose) laikoma tik tai, kas buvo užregistruota, nors iš esmės registruotas nusikalstamumas laikytinas tik teisėsaugos veiklos rodikliais, o ne tikroju „nusikalstamumu“. Beje, išvedus šių rodiklių tendenciją Lietuvoje 1998–2008 metais matyti, jog per šį laikotarpį šie rodikliai mažai keitėsi (nors žiniasklaida bando kurti kitokį įspūdį), išskyrus nuteistų asmenų skaičių, kurio mažėjimas sietinas su baudžiamosios politikos derinimu 2003 metų pavasarį (žr. pav.).

Kai remiamasi vien statistiniais nusikalstamumo rodikliais, nusikalstamumo analizė tampa panaši į skaičių „burtininkavimą“, brukamą kaip realybę, pamirštant didžią latentinę nusikalstamų veikų dalį, būtinybę analizuoti ilgesnio laikotarpio tendencijas, formalios socialinės kontrolės selektyvumą, jos intensyvumo didėjimą ar mažėjimą, stigmatizacijos procesus, teisėsaugos institucijų veiklos ypatumus, statistikos klaidas, politines manipuliacijas ir daugelį kitų veiksnių, kurie daro tiesioginę įtaką statistiniams nusikalstamumo rodikliams atsirasti. Galiausiai, **ketvirta**, šiuo požiūriu nusikalstamumas suvokiamas kaip tam tikrų asmenų grupės elgesys, keliantis grėsmę likusiai visuomenės daliai. Kitaip tariant, leidžiama suvokti, kad nusikaltėliai tiesiog objektyviai nuolat egzistuoja, tik keičiasi jų veikimo intensyvumas, nuo kurio priklauso nusikalstamumo didėjimas ar mažėjimas (pavyzdžiui, teigiant, kad „*vagys iš parduotuvės išsinešė konjako butelį*“ – juk ne vagys išsinešė, išsinešė žmonės, kurie šiuo veiksmu tapo vagimis). Taigi nusikalstamumas traktuojamas kaip išskirtinė tam tikros kategorijos žmonių problema (socialinė kaltė primetama kažkam kitam), pamirštant, jog nusikaltėliu gali būti bet kas¹⁵, o veiksų turinio požiūriu netgi ir yra beveik visi (yra davę ar ėmę kyšį, dalyvavę muštynėse, pažeidę viešąją tvarką, kažką svetimo pasisavinę, sukčiavę, grasinę, klastoję dokumentus, įžeidę, šmeižę, savavaldžiaavę ir t. t.)¹⁶ – skiriasi tik šių veiksų intensyvumas ir viešumas.

¹⁴ Pagal Lietuvoje atliktus latentinio nusikalstamumo tyrimus galima teigti, jog kasmet nuo nusikalstamų veikų nukentčia mažiausiai 10 proc. Lietuvos gyventojų (tai – pastarųjų metų vidurkis, nors Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metais atlikto tyrimo metu net 60 proc. respondentų teigė nukentėję nuo nusikalstamų veikų). Žr. Lietuvos gyventojų apklausos apie policiją; Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro tyrimai apie Lietuvos gyventojų faktinę nusikalstamų veikų patirtį. Šie 10 proc. suaugusiųjų Lietuvos gyventojų (nuo 18 metų) sudaro maždaug 270 000 nukentėjusiųjų per metus, t. y. maždaug 3,5 karto daugiau, nei užregistruojama nusikalstamų veikų – įskaitant ir tas, kuriose konkrečių nukentėjusiųjų dažniausiai nebūna.

¹⁵ Pažymėtinas drąsus ir atviras interviu su Vilniaus apygardos vyriausiuoju prokuroru Ramučiu Jancevičiumi, kuriame jis pasvertai teigia, jog „*kiekvienas gyvas žmogus, taip pat ir aš, esame potencialūs nusikaltėliai. Net idealaus roboto nėra pasaulyje sukurta, o žmogus yra tik žmogus. Tam tikromis aplinkybėmis visi galime pasielgti neadekvačiai*“. (G. Gai-venytė. 2008).

¹⁶ Tai jokiais būdais nereikia, jog taip ir reikėtų (ar būtų galima) elgtis visiems. Norima tik pasakyti, jog nepalankiai susiklosčius aplinkybėms įstatymo pažeidimas gali būti „nustatytas“ beveik visiems, ypač jaunystėje, taip pat esant nepalankiai individualiai socialinei padėčiai.

Pav. Pagrindinių kriminalinės statistikos rodiklių tendencijos Lietuvoje 1998–2008 metais

„Nusikalstamumu laikomas nusikaltimas kaip socialinis reiškinys. Tai yra baudžiamosios teisės pasmerktų atliktų veikų suma“¹⁷ – tokį nusikalstamumo apibrėžimą pateikia žymus vokiečių kriminologas Günther Kaiser (1928–2007) (G. Kaiser, 1996: 400). Šis paprastas apibrėžimas pirmiausia pabrėžia kertinę šio reiškinio ašį – baudžiamąją teisę. Profesorius Viktoro Justickio parengtame kriminologijos vadovėlyje nusikalstamumo apibrėžimas nepateikiamas, tačiau vadovėlio struktūra išreiškia panašią mintį – pirmoje vadovėlio dalyje (3-iaame skyriuje) rašoma apie baudžiamąjį įstatymą, įstatymų leidybą ir kriminalizaciją, o tik antroje dalyje – apie nusikalstamumą ir jo tendencijas (V. Justickis, 2001). Tokia teorinė pozicija itin svarbi „nusikalstamumo“ reiškiniui suvokti ir įvertinti, nes teisė ne tik apibrėžia, kas yra nusikalstama, o kas – ne, bet ir pats „nusikalstamumas“ reiškia tai, kas buvo pripažinta kaip nusikalstama (t. y. nustatyta, jog šie veiksmai (neveikimas) atitiko baudžiamosios teisės numatytus požymius, asmuo dėl to buvo arba gali būti apkaltintas). Įdomu, kad lotynų kalbos žodis *crimen* kildinamas iš *cemere* (išrinkti, nuspręsti) (K.-L. Kunz, 2004: 3). Taigi šio žodžio ištakos reiškia tai, kas buvo išrinkta ir įvertinta. Tik vėliau semantiškai šis žodis buvo pritaikytas formaliam baudžiamajam teisiniui įvertinimui ir veiksams, kuriems šis įvertinimas taikomas. Tokiu būdu „nusikalstamumas“ yra susijęs, viena vertus, su baudžiamojo teisinio įvertinimo (primitimo, priekaišto) procesu, kita vertus, su veiksmais, kuriems šis įvertinimas taikomas¹⁸.

3. Nusikalstamumas kaip mada

Apibendrintai svarbu pasakyti pagrindinę šio straipsnio mintį: nusikalstamumas gali būti ir yra suvokiamas labai įvairiai, lygiai taip pat plačiai būtina analizuoti ir nusikalstamumo apraiškas. Svarbu pabrėžti, kad nusikalstamumas nėra objektyvi duotybė, jis susidaro ir tampa socialiniu mastu ar asmeninių veiksmų lygmeniu apčiuopiamas dėl pačių įvairiausių priežasčių, kurioms vientisumas

¹⁷ „Kriminalität meint Verbrechen als soziale Erscheinung. Sie ist die Summe der strafrechtlich missbilligten Handlungen“.

¹⁸ Pažymėtina, kad šis nusikalstamumo sąvokos dvilypumas kriminologijoje plėtojamas į dvi skirtingas tradicijas: tiriančias žmogaus elgesį (etiologinės teorijos) ir tiriančias tokio elgesio įvertinimo procesus (stigmatizacijos arba labeling aproch teorija).

nebūtinai. Ir dėkinga, ir tuo pačiu stereotipinio mąstymo kontekstu pavojinga yra tai, kad nusikalstamumas, žymaus norvegų kriminologo profesoriaus *Niels Christie* žodžiais tariant, yra „neišsemiamas resursas“ (N. Christie, 1998: 6–8), kuris mokslinės analizės požiūriu gali būti vertinamas ir suvokiamas labai skirtingai. Vienas žymiausių Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų profesorius *Vladas Pavilonis* (1932–2003) viename iš savo straipsnių nusikalstamumą lygino su mada: „Nusikalstamumas, kaip ir mada, sunkiai valdomi, o dažniausiai visiškai nevaldomi socialiniai reiškiniai. Nusikalstamumas yra stichinis procesas, o mada taip pat yra standartizuota, dinamiška ir kartu stichinė. Iškreiptų elgesio formų gali atsirasti tada, kai konkretaus individo antivisumeninius siekimus rezonuoja mados poreikis. Yra ir toks dalykas, kaip mada blogiui. Tokios mados apraiškos veikia asmenybės formavimąsi, o kartu su kitomis aplinkybėmis gali sąlygoti nusikaltimų padarymą. Mada yra viena iš socialinių normų, ji veikia individo socializaciją, nes ji yra visuomenės elgesio reguliatorius, dažnai papildantis tradicijas ir papročius. Mada, kaip tam tikras psichologinis diktatas, labiau veikia jaunesnio amžiaus asmenis. Jiems, pavyzdžiui, lyderio veiksmai ar elgesys, nesvarbu koks jų turinys, dažnai būna besąlygiškas pamėgdžiojimo pavyzdys. Jaunimas siekia pamėgdžioti vyresnius ar neatilikti nuo bendraamžių. Šie vienkartiniai ar atsitiktiniai atvejai ilgai formuojasi į vieną sistemą. Tai gi mada, kuri yra viena iš bendravimo reguliatorių, gali ne tik padėti formuotis žmonių tarpusavio supratimo ir pagarbos jausmui, bet ir didinti dvasinę tuštumą, turinčią įtakos ir nusikalstamam elgesiui.“ (Profesorius Vladas Pavilonis, 2006: 114¹⁹; V. Pavilonis. 1989: 136–153)²⁰.

Šis nusikalstamumo palyginimas su mada ne tik vaizdžiai apibūdina pačią nusikalstamumo sąvoką, bet verčia galvoti ir apie kitą šių dviejų kategorijų sąsają – madą kalbėti (rašyti) apie nusikalstamumą, kurios podiumai ypač plačiai atsiveria įvairių krizių metu, dažniausiai nesigilinant, kas gi žodžiu „nusikalstamumas“ yra pasakoma – tai gerai matyti šio straipsnio pradžioje pateiktų žiniasklaidos pranešimų sąrašė.

Literatūra

1. Albrecht, P.-A. 1999. *Kriminologie*. München: C. H. Beck Verlag.
2. Babachinaitė, G., Paulikas, V. 2002. Nedarbas ir nusikalstamumas Lietuvos kaime. *Jurisprudencija*, t. 26 (18), p. 107–118.
3. Babachinaitė, G. 2008. Smurtinio nusikalstamumo samprata, tendencijos ir šiuolaikiniai raiškos ypatumai Lietuvoje. *Jurisprudencija*, t. 1 (103), p. 16–21.
4. Bluvšteinas, J. 1994. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai.
5. Christie, N. 1998. „Kriminalität“ ist eine unerschöpfliche Ressource. Interview in „Neue Kriminalpolitik“, 10. Heft 2, p. 6–8.
6. Dapšys, A. 1998. Kriminologinis nusikalstamumo situacijos Lietuvoje vertinimas. *Teisės problemos*, 1998, Nr. 3–4, p. 166–185.
7. Dapšys, A. 1994. Nusikalstamumo Lietuvoje kriminologinis aspektas. *Teisės problemos*, Nr. 1, p. 57–61.
8. Dapšys, A., Čepas, A. 1998. Nusikalstamumas: kontrolės ir prevencijos perspektyvos. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje Jungtinių Tautų vystymo programa Socialinės politikos grupė. Vilnius, 1999, p. 125–133. <http://www.undp.lt/lit/leidiniai.htm>
9. Drakšienė, A., Michailovič I. 2008. *Kriminologijos žinyras*. Vilnius: Eugrimas.
10. Фох, В. 1980. *Введение в криминологию*. Москва: Прогресс.
11. Gaivenytė, G. Prokuroras R. Jancevičius: „Aš irgi esu potencialus nusikaltėlis“ < Irytas.lt, 2008 03 25 >.

¹⁹ Trumpa straipsnio santrauka.

²⁰ Visas straipsnis.

12. Gečėnienė, S. 2006. Nusikalstamumo dinamikos monitoringas. *Jurisprudencija*, t. 6 (84), p. 54–62.
13. Герцензон, А. А. 1965. *Введение в советскую криминологию*. Москва: Юридическая литература.
14. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos statistinė ataskaita Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje (Forma_1G-A).
15. Justickis, V. 2001. *Kriminologija*. I dalis. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
16. Kaiser, G. 1996. *Kriminologie*. 3. Aufl. Heidelberg: C. F. Müller Verlag.
17. Kiškis, A. Nusikalstamumo Lietuvoje 2001 metais charakteristika. *Jurisprudencija*, 2002, t. 29 (21), p. 66–71.
18. Kiškis, A. 2006. Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma? *Jurisprudencija*, t. 3 (81), p. 32-39.
19. Kunz, K.-L. 2004. *Kriminologie*. 4. Aufl. Stuttgart: Haupt Verlag.
20. Kuklianskis, S. 1995. *Nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje mokslinė koncepcija*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija.
21. Kuklianskis, S., Kurapka E. Mokslo programa „Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija“ – kompleksinio nusikalstamumo tyrimo perspektyvos. *Kriminalinė justicija*, 1995, t. 4, p. 143–145.
22. *Курс советской криминологии*. 1985. Москва: Юридическая литература.
23. *Криминология*. 1979. Москва: Юридическая литература.
24. *Криминология*. 1988. Москва: Юридическая литература.
25. Lietuvos gyventojų apklausa apie policiją <http://www.policija.lt/index.php?id=91>
26. Lietuvos tauta: būklė ir raidos perspektyvos. Vilnius: Strateginių studijų centras ir Pilietinės visuomenės institutas, 2007.
27. Лунеев, В. В. 2005. *Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции*. Москва: Волтерс Клувер.
28. Миклош, В. 1978. *Основные проблемы криминологии*. Москва: Прогресс.
29. *Naftų advokatas* (sud. Jonas Prapiestis). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.
30. Nežkusila, J. 1982. *Криминология*. Москва: Прогресс.
31. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 metų (autorių kolektyvas)*. 2008. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
32. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro tyrimai apie Lietuvos gyventojų faktinę nusikalstamų veikų patirtį <http://www.nplc.lt/sena/lit/lit.htm>
33. *Основы криминологии в народной республике Болгарии*. 1987. Москва: Прогресс.
34. Pavilionis, V. Mada ir nusikalstamumas. Teisė ir persitvarkymas (sud. Jonas Prapiestis), *Teisės etidai*. Vilnius, 1989 (2), p. 136–153.
35. Pavilionis, V. etc. 2003. *Baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas.
36. Piesliakas, V. 2006. *Baudžiamoji teisė*. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia.
37. Piesliakas, V. 2008. *Baudžiamoji teisė*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia.
38. *Profesorius Vladas Pavilionis*. 2006. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
39. Ragauskas, P. 2000. Nusikalstamumas. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje. Jungtinių Tautų vystymo programa, Socialinės politikos grupė. 2000, p. 87–92. <http://www.undp.lt/lit/leidiniai.htm>
40. Sakalauskas, G. 2007. *Įvadas į empirinę kriminologiją*. Vilnius: Eugrimas.
41. Sakalauskas, G. 1999. Nusikalstamumas. Žmogaus socialinė raida Lietuvoje 1999 m. Socialinės politikos grupė / Jungtinių tautų vystymo programa. 10 skyrius. Vilnius, p. 139–153. http://www.un.lt/images/socialine_raidait/1999/10SKYRIUS.pdf.
42. *Советская криминология*. 1966. Москва: Юридическая литература.

The Dilemma of the Concept of Criminality

Summary

The article discusses the dilemma of the concept of criminality and its different reflections in Western and Soviet ideology. It is noted that the difference in these reflections still affects the understanding of the concept in countries with different historical background. Moreover, it heavily affects the understanding of criminality as phenomena as well as ideology of the crime prevention and control. Soviet tradition is characterised by an attempt to define criminality as precise as possible and to outline all its features. Soviet tradition has formed the concept that criminality is objective phenomena that causes a permanent threat to society that is why it shall be permanently „fought“. Western tradition pays much less attention to the definition of the concept, it limits itself by presentation of various theories of criminology as well as description of manifestations of criminal activity. Criminality can be compared to fashion, i. e. the phenomena that has no precise meaning, it comes from nowhere and it disappears into nowhere. However, it exists. Moreover, in a time of different crises it is fashionable to write and speak about the criminality without taking into consideration of concept's ambiguity.

Īteikta 2009 m. liepos 3 d.